

«Обличчя» держави: деякі перші міркування після оголошення остаточних результатів виборів Президента України

Тридцятого квітня Центральна виборча комісія офіційно оприлюднила результати виборів Президента України. Згідно яких, їх переможцем визнано Володимира Зеленського. Тож нового Президента можна привітати, а ще поспівчувати В. Зеленському, якого чекає складний шлях реалізації наміченого, зокрема, визначення політичного курсу та напрямків соціального розвитку, що, до речі, буде відбуватися в умовах парламентсько-президентської республіки, якою є Україна, створення «своїї» команди для реалізації цих планів. Робити якісь висновки за результатами виборів і з того що зараз відбувається в країні, може, що й зарано. Але для перших підсумків матеріалу вистачить. І нині своїми роздумами з цього приводу ділиться доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України Євген СТРЕЛЬЦОВ, який до цього вже опублікував низку цікавих аналітичних публікацій з приводу виборчих перегонів.

Суть питання

Згідно Конституції України це суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1 Основного Закону). Носієм її суверенітету і єдиним джерелом влади є народ країни, який здійснює цю свою функцію безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5 Конституції України). Реалізація цього багато в чому здійснюється завдяки народному волевиявленню, найвищим проявом якого виступають вибори (ст. 69 Конституції). Причому, це не лише важливе право, але й не менш важливий обов'язок, бо, наприклад, право визначати й змінювати принципову ознаку державності – конституційний лад в країні – належить виключно народу й ніколи не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (ст. 5 Конституції України).

Однією з головних форм прояву народовладдя, яке і здійснюється безпосередньо завдяки прямим безпосереднім виборам, є обрання Президента України, який є главою держави й виступає від її імені. Він також є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання положень Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Основного Закону). Президент забезпечує: незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; представляє країну в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори

України; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування ЗСУ, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони; приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в країні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України тощо (ст. 106 Конституції України).

Усе це підкреслює, що фігура Президента – це найвища посадова особа, яка має відповідні повноваження для виконання завдань щодо забезпечення прав і свобод осіб, які проживають у цій країні, розвитку суспільства, функціонування держави. В той же час, особисті характеристики особи, яка займає цю посаду, її програмні заяви, її зовнішність, манера доведення своїх думок, навіть одяг для багатьох людей є приводом аналізувати, міркувати, сприймати або не сприймати заяви щодо перспектив розвитку своєї держави та/або свого особистого майбутнього життя. Звичайно, що в осіб, які займають таку посаду, або планують її займати, «сукупність» таких ознак може мати різне співвідношення. Тому й рішення виборців стосовно відповідних кандидатур може бути різним, але в цьому і проявляється їх особиста свобода.

Загалом Президент, незалежно від того, яка форма правління домінує в конкретній державі – парламентсько-президентська чи президентсько-президент-

ська – виступає представником конкретної держави на всіх рівнях її функціонування. Звичайно, представляти на персоніфікованому рівні «обличчя» країни, тобто вибудувати її соціальний «портрет» із врахуванням «вражень» від конкретної фігури, це складний процес, бо такий образ, мабуть, одразу й не створюється, а в подальшому може ще й підлягати змінам, причому, як у бік завершення такої «композиції», так і навпаки – в бік його «розпливчастості». Це стосується фігури глави будь-якої держави, і саме тому не так давно в статтях «Перемога Дональда Трампа, або короткі медичні курси для істеблшменту» («Юридичний вісник України», № 4 (1124) за 27 січня – 2 лютого 2017 р.) та «Революції чи протестне голосування?» («Юридичний вісник України», № 24 (1144), 16–22 червня 2017 р., № 25 (1145), 23 – 29 червня 2017 р.) я уже проводив дослідження всього комплексу складних проблем, пов'язаних із виборами перших осіб у різних державах, їх намагання представити «портрет» своєї держави, звертаючи при цьому увагу на корисність такого аналізу і для вітчизняної політичної еліти.

Природні застереження, або процедура виборів

Давно помічено, що людська природа «слабка», тому будь-яка «спокуса», в тому числі й можливості відповідної посади, звісно, потребують адекватних дій, які б реально обмежували «використання» таких можливостей в особистих цілях. Саме тому в системі державного управління існуючу владу розділяють на відповідні гілки, створюючи тим самим між представниками цих гілок влади певний взаємоконтроль. В Україні закріплено, що державна влада в країні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції). У той же час людська цивілізація вважає, що цього недостатньо, а тому існують й певні варіанти, які вже пов'язані з процедурою організації і проведення виборів вищих посадових осіб, в тому числі і президента. Нагадаємо, що в Україні процедура виборів Президента відбувається раз у п'ять років; подати встановлений перелік документів може особа, яка має необхідні ознаки, а обраним вважається кандидат, який набрав 50 відсотків плюс один голос з числа тих, хто голосував.

Але в багатьох країнах вибори відбуваються згідно іншої процедури, причому багато в чому вона є складнішою ніж у нас. Наприклад, процедура виборів Президента в США вважається однією з найскладніших у світі. Вибори відбуваються у два етапи: спочатку голосують усі громадяни, визначаючи вибірників, які є довіреними особами штату. А вже останні вирішують долю майбутнього президента. В Італії теж відсутні прямі вибори президента: його обирає колегія виборщиків, до якої поряд із членами обох палат парламенту входять і представники органів місцевого самоврядування. В Німеччині, Індії, Пакистані, які є державами федеративними за формою державного устрою, президент обирається Федеральними зборами. В Ізраїлі президента обирає Кнесет (парламент). У Швейцарії – свої відмінності, пов'язані з тим, що президент цієї федеративної республіки обирається з членів парламенту всього на один рік.

Є особливості проведення виборів і в низці інших країн. Наприклад, у Північній Кореї вибори відбуваються в один тур, у бюлетенях лише ім'я нинішнього правителя, а офіційна явка завжди сто відсоткова. В Австралії волевиявлення – це не стільки добровільно-примусовий та ідеологічний, скільки організаційно-обов'язковий процес, порушення якого передбачає штраф у 13 доларів. А в Туреччині і Греції злісні порушники президентських виборів можуть взагалі потрапити за ґрати.

Однак незалежно від того, як організована ця процедура, саме президент як глава держави, про що вказувалося вище, багато в чому, якщо не в основному, визначає «обличчя» держави і всередині країни, і на міжнародному рівні. Тому зараз більш детально про президентів.

Про особу президента

Про особу президента або, кажучи іншими словами, про політично-особисту характеристику тієї людини, яка прийняла рішення стати главою держави і в результаті виборів стає такою персоною. Так у світі складалося, що якийсь період тому традиційно президентом міг стати представник однієї з найбільш відомих і авторитетних політичних партій, які функціонували в державі та які мали необхідний набір основних ознак, зокрема, політичні

«звичаї», необхідний авторитет, відповідні досягнення у здійсненні політичної, соціально-економічної та іншої діяльності тощо. Тому людська свідомість вважала, що потрібно обирати представників саме з цих партій, бо більше, так складається, немає з кого. Ми добре знаємо двопартійну систему США, в яку входять Демократична і Республіканська партії, або дві основні партії у Великій Британії: Консервативну та Лейбористську. І, як правило, глава держави в цих або інших країнах такої політичної моделі був представником однієї з цих партій. Але, як виявляється, в силу різних причин (відсутність політичних особистостей, розчарування в діях політиків, криза демократичних процесів тощо) до влади почали «приходити», в першу чергу, на президентські посади, не лише представники політичного істеблшменту, а й інших соціальних груп, причому один такий «ухил», який напрямку пов'язаний із представниками творчої спільноти на цих посадах, починає отримувати все більше й більше закріплення. Безумовно, представники цього осередку не мають офіційного визначення, певних класифікаційних критеріїв та інших обов'язкових ознак. Тому таку соціальну групу інколи також називають інтелегентами, креативним класом тощо. В той же час їх класифікація, в залежності від того, що вони роблять, дозволяє виділяти: письменників, художників, представників шоу-бізнесу та ін.

Представники такого осередку можуть, як свідчить досвід зарубіжних країн, займати різні посади у всіх гілках влади. Але ми зосередимся лише на тих посадах, які передбачають одноосібну відповідальність, тобто частіше все ж потребують прийняття не колективних, а особисто-відповідальних рішень. Тому спробуємо вибудувати певні субординаційні сходи у цих посадах, починаючи з посади президента. Першою, (у всякому разі на нашій пам'яті), такою особою став 40-й президент США Рональд Рейган. Своє перше соціальне визнання в цій країні він здобув як кіноактор, який знявся у 50-ти художніх фільмах. На Алеї слави в Голівуді є і його зірка. А на окремих етапах свого життя він уже отримав певний політичний досвід ще до того моменту, коли став президентом США. Так, у 1967-му він виграв вибори на пост губернатора Каліфорнії

й перебуває на цій посаді до 1975 року. А вже в 1980 році, будучи кандидатом від Республіканської партії, виграв вибори і став Президентом США, яким залишався два терміни поспіль. Варто зазначити, що нинішній Президент США Д. Трамп вважається найстаршою особою, яка займає цей пост, але до нього таким вважався саме Рейган, який став Президентом США в 69 років. При тому у заслугу Рейгану ставлять декілька значних подій за час його президентства. Це: феномен «рейгеноміки», який суттєво покращив складні процеси, котрі відбувались тоді в американській економіці, та завершення періоду «холодної війни» між західним світом та СРСР.

Ще одним із таких представників можна назвати *Вацлава Гавела* — останнього Президента Чехословаччини і першого Президента Чехії. Відомий письменник, драматург, правозахисник і дисидент, до цього взагалі не мав досвіду зайняття публічних посад. Він став Президентом у 1993 році та пробув на цій посаді два терміни. За цей час він вивів державу із Варшавського договору і привів до НАТО. Гавел також почав здійснювати наміри щодо вступу Чехії в Європейський Союз, куди країна увійшла вже після закінчення правління Гавела в 2004 році.

Сьогодні ми також уже можемо офіційно говорити, що *Володимир Зеленський*, актор, представник шоу-бізнесу, офіційно визнаний Президентом України. Але в зв'язку з тим, що він лише став Президентом, необхідного матеріалу для оцінки його дій у такій його якості немає.

Декілька слів про представників творчого середовища, які намагалися стати Президентами своїх країн, але так і не стали, хоча пам'ять про себе зберігають. Один з найбільш відомих — це французький комік *Колюш (дійсне ім'я Мішель Коллучі)*, який у 80-х роках минулого століття, на фоні певних складнощів у французькій економіці, які почали реально проявлятися, став опонентом і для Валері Жискар д'Естена, і для Франсуа Міттерана при обранні на посаду Президента Франції. Так, він не став главою Франції, але в ті роки його діяльність знаходила «відгук» у багатьох людей, і тому сьогодні в цій країні його ім'ям названі вулиці та школи, а в Парижі йому встановлений пам'ятник як талановитому актору.

Ще один актор, який балотувався на посаду президента, це *Лука Максимович*, який у 2017 році став кандидатом у президенти Сербії, створивши тим самим певний хаос у колі політиків цієї країни. Але ні на цих виборах, ні на виборах мера Белграда, він не отримав дійсної підтримки. Вважалося, що голоси, які були подані за нього, це, скоріше за все, так звані «протестні» виборці, які голосували не стільки за нього, скільки «проти всіх».

Ще одна особа — це популярний американський актор і режисер Клінт Іствуд, який у 1986 році виграв вибори мера невеликого містечка Кармел у Каліфорнії. На цій посаді він пропрацював всього два

роки — до 1988-го. То куди цікавішим є той факт, що його кандидатура розглядалася в якості потенційного віце-президента в ході передвиборної кампанії Джорджа Буша-старшого у 1988 році.

Варто згадати й Мар'яна Шареця це вже інший рівень державного управління — голову Кабінету міністрів Словенії, основного органу виконавчої влади в цій державі з 2018 року. Він є випускником Люблінської академії театру, радіо, фільму та телебачення, а свою популярність здобув як один з основних учасників словенських комедійних програм на «Радіо Га Га», де з гумором копіював не лише відомих місцевих політиків, а й, наприклад, Фіделя Кастро, Бена Ладена та інших. Свою політичну кар'єру М. Шарець розпочав у 2010 році, ставши мером міста Камнік. Після чого заснував партію і почав активно займатися політичною діяльністю. У 2017 році він був за крок від перемоги на виборах Президента Словенії, але програв більш відомому опоненту, та в 2018 році, після парламентських виборів, очолив уряд країни.

Наступний рівень — це регіональні владні структури чи структури органів місцевого самоврядування, в тому числі: керівники областей чи штатів, мери міст, посади, які займають і займають представники творчої спільноти. Враховуючи всесвітню відомість, почнемо з актора та культуриста *Арнольда Шварценегера*. Він так само, як і Рональд Рейган, почав свою кар'єру з Голлівуду. П'ятдесят років у кіноіндустрії, близько 50 ролей у кіно, а фільми з його участю «Термінатор» та «Термінатор 2» стали класичними для певного напрямку таких творів. «Подавшись» у політику, Арнольд Шварценегер двічі — у 2003 та 2009 роках — вигравав регіональні вибори та обирався губернатором Каліфорнії. У подальшому, якби не окремі формальні обмеження, які не давали йому можливість балотуватися на посаду Президента США, міг би піти і далі в політику (фахівці вважали його шанси на зайняття цієї посади були достатньо високими).

Комедійний актор Йон Гнапп — мер Рейк'явіка, столиці Ісландії. Заснувавши партію, яка мала назву «Краща партія», переміг на виборах мера столиці й керував цим містом 4 роки — з 2010 по 2014 рр. Заходи, які він проводив, були не дуже звичними для місцевого менеджменту, наприклад, він проводив зустрічі з чиновниками в костюмах персонажів фільму «Зоряні війни». Вважається, що за час свого керівництва містом Гнапп реструктуризовав міську фінансову систему, удосконаливши діяльність системи шкільної освіти, якісно розвивав туризм саме у Рейк'явіку тощо.

Говорячи про керівників, в першу чергу, крупних міст, потрібно відмітити, що й мер Києва, столиці нашої держави, Віталій Кличко також не є представником так званого «політичного класу». Спортсмен-боксер — теж певною мірою творча особа.

Торкаючись відомих осіб, представників творчої спільноти, які працюють або працювали в законодавчих органах влади в інших країнах, можливо назвати наступних: Джузеппе Пьеро «Беппе» Грілло і Гленда Джоксон. *Benne Grillo* — італійський актор-комік. У 2009 році заснував протестний політичний рух «П'ять зірок», який достатньо швидко став популярним. На виборах в італійський парламент у 2013 році цей рух зайняв третє місце, отримавши 25 відсотків підтримки виборців. Незважаючи на такі результати, вважається, що Беппе Грілло, з одного боку, дійсно новатор, якому вдалося певною мірою змінити політичну карту Італії,

але, з іншого боку, достатньо суперечлива людина, яка політиком у повному розумінні цього поняття так і не стала. *Гленда Джоксон*, відома англійська акторка, двічі отримувала премію «Оскар», має орден Британської Імперії. Спочатку активно підтримувала, а потім стала членом Лейбористської партії. Була обрана в Британський парламент від цієї партії в 1992 році. Через п'ять років увійшла до складу англійського уряду Тоні Блера.

А щодо нашої держави, то в різні роки депутатами Верховної Ради були Богдан Бенюк, Оксана Білозір, Святослав Вакарчук, Руслана Лижичко, Злата Огневич, Таїсія Повалій, Михайло Поплавський та інші представники творчого цеху.

Навіть ці досить скупі відомості свідчать, що поруч із суто професійною політичною діяльністю управлінські функції, причому навіть на самому високому рівні, можуть виконувати й особи, які формально не належать до політичного класу, в усякому разі на початку такої діяльності. Тому відомий вираз, що за великим рахунком кожен особу можливо навчити управляти державою, має право на існування, але тут усе ж потрібні деякі уточнення.

Uerba uaria uerbi

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що доля керівництва різного рівня державного управління складається неоднаково. Таке становище є характерним і для представників творчого цеху. Як мені відомо, сьогодні немає досліджень, які встановлюють причини цього, але особистий досвід дає змогу висловити певні роздуми стосовно реалізації намірів таких осіб. А почати потрібно з того, що багато представників творчої спільноти приходять до влади минаючи необхідне публічне представлення, рекламу та інші схожі дії, пов'язані з необхідністю первісного особистого представлення особи людям, які будуть голосувати, що, мож-

залежить життя мільйонів (!) людей. Така особа повинна зважити, що політична «сцена» — це не теж саме, що театральні підмостки. В першому випадку мова про реальне, достатньо часто, особливо на такому рівні управління, дуже складне життя.

У політиці, як правило, немає заздалегідь написаного сценарію, і зовсім немає дублів. Усе завжди відбувається наживо і остаточно. В усякому разі, перше й основне завдання полягає в тому, що такий особі потрібно не грати роль високопосадовця, а реально стати такою особою. Відома театральна оцінка «не вірю» не виглядає в даному випадку як творчий конфуз, а представляє собою суто кризову оцінку діянь такої особи з усіма негативними наслідками. Також для якісного виконання таких функцій потрібна абсолютно раціональна команда, яка має кваліфіковано «підказувати» конкретні рішення та робити так, щоб вони виконувалися. Причому, є кілька аспектів, які завжди повинні характеризувати таку команду на всіх рівнях, а на такому високому — абсолютно точно. Це: високий рівень кваліфікації членів такої команди, їх відповідальність та порядність. Тому якщо діяльність членів такої команди буде «прихована» за красивими словами й «догідливістю» стосовно свого керівника, то результат завжди буде непродуктивним. Але, повторюю, як би не складалася загальна ситуація, якою б не була команда консультантів, радників та помічників, основне рішення завжди, підкреслюю, завжди залишається за керівником. Причому, особиста відповідальність прямо пропорційна тій посаді, яку займає відповідний лідер, і отже, на першому керівнику в державі лежить і «перша» відповідальність за будь-які дії.

Ці роздуми можна продовжувати, але навіть і такі тезові міркування дають можливість вважати, що існують різні «комбінації» сукупності ознак, які повинен мати національний лідер, але, на мою думку, починатися все це повинно із внутрішньої відповіді самому собі на основне суто тверезе питання: чи здатен і чи зможе він здійснювати відповідні функції? Так, не слід недооцінювати свої можливості, але не потрібно їх і переоцінювати. Можливо, це звучить певною мірою наївно, але ціна такого рішення надзвичайно велика. І якщо внутрішній голос скаже: так, зможу, то починати робити це із самого початку відповідно. Причому, і це необхідно враховувати, займаючи високу публічну посаду, така особа повинна бути налаштована, в першу чергу, на виконання саме публічних обов'язків, а не приватних, якими би вигідними вони не були. А результати такої діяльності «пересічні» громадяни згодом оцінять, причому, в деяких випадках досить швидко оцінять. І тут, згідно відомого латинського виразу: *uerba uaria uerbi* — «можливі різні варіанти», але їх вплив на життя людської спільноти може мати протилежний характер. Історія це підтверджує...